

Kapitola dvanáctá

NĚMECKÉ BITVY VE STŘEDOMOŘÍ

1941–1942

Od jara roku 1941 se jak Němci, tak i Spojenci navzájem odposlouchávali. Spojenci začali číst depeše, které Němci zašifrovali pomocí námořních přístrojů Enigma. Používali přitom šifru, které Němci dali krycí název „Triton“ a které Britové všeobecně říkali „Žralok“. V Luftwaffe používali Enigmu se čtyřmi rotory, pomocí níž šifrovali depeše určené eskadrám stíhaček a bombardérů ve Francii, Itálii, Jugoslávii a Řecku. Navzdory třem opakovaným žádostem od signálové zpravodajské služby Luftwaffe a dřívějším podezřením, že Britové tuto šifru dokonce dokážou přecíst, Němci její nastavení nezměnili. Britské královské námořnictvo dokázalo tyto informace dobře využít. V bitvě u Matapanu potopili tři těžké křižníky, když zjistili jejich pozici nedaleko Peloponésu díky zachyceným depeším z Enigmy. V květnu pak provedli námořníci z torpédoborce HMS *Bulldog* abordáž a zmocnili se německé ponorky U-110 během jedné bitvy o konvoj v Atlantiku. Odtud získali přístroj Enigma a několik knih kódů, což Britům umožnilo zkrátit čas pro dešifrování některých zpráv pořízených Enigmou z jedenácti dnů na pět hodin. Ale i po těchto událostech odmítlo oddělení B-Dienst i Luftwaffe vzít v úvahu možnost, že by Britové mohli proniknout do jejich kódů a číst je.

Po bitvě u Matapanu sdělil admirál Andrew Cunningham svým podřízeným, že hydroplán Catalina z Kréty našel bitevní loď *Vittorio Veneto* a křižníky

Zara, Pola a Fiume. Je téměř jisté, že tato informace byla odeslána na Admiraltitu do Londýna v námořním kódu, jemuž nyní Němci říkali „Mnichov“. V monitorovací stanici oddělení B-Dienst v Neumünsteru zachytili první tři pětimístné skupiny této zprávy, přečetli si ji v Morseově abecedě a odeslali je dálnořpisem zpět do Flensburgu. Němci i Tranow uvěřili historce o Catalině, ale aby zakryli skutečnost, že prolomili „Mnichov“, dali na vědomí, že na vině bylo i selhání italských zpravodajských služeb a že měli svého informátora v řadách štábu italského námořnictva, který nějak nechal informaci o pohybech italských vojenských plavidel uniknout.

Navzdory skutečnosti, že obě strany nyní prováděly vzájemné kamuflované útoky na kódy toho druhého a kdy přesné a včasné zpravodajské informace šly ruku v ruce s taktickými i strategickými prostředky, které je dokázaly využít, mohlo i tak dojít ke katastrofě. Málem se tak stalo na Krétě. Navzdory rovnocenným úrovním a paritě svých signálových zpravodajských služeb, selhaly v tomto případě obě strany v maximalizaci svých možností k dosažení svých vlastních cílů. Od okamžiku, kdy byla prolomena Enigma, znali Britové některé z německých plánů na invazi s předstihem jednoho měsíce již v březnu roku 1941.* Dokázali číst jak šifry Enigmy Luftwaffe, tak částečně i „Žraloka“ a podrobně sledovali koncentraci lodí pro přepravu vojáků, letadel Junkers Ju 52, eskortních torpédoborců a naloďování jednotek flaků Luftwaffe. Vše v německých plánech naznačovalo, že cílem bude Kréta, ale Britové byli přesvědčeni, že se jednalo o klamnou operaci, jejímž účelem bylo zamaskovat německý útok na Kypr nebo Sýrii. Tři týdny před invazí již bylo zřejmé, že reálným zamýšleným cílem Němců byl tento řecký ostrov, což poskytlo Spojencům čas na vybudování svých obranných postavení. Australští, britští a novozélandští vojáci byli převáženi do přístavů v severních i jižních částech ostrova. RAF se snažila posílit své skrovné síly na Krétě, ale z letadel, která sem poslala, byla funkční jen některá. Němci měli naprostou vzdušnou převahu: Pro invazi na Krétu bylo nasazeno asi 1 200 letadel všech typů. RAF měla na Krétě čtyři eskadry, což dělalo celkem asi šedesát letadel, ale díky nedostatku náhradních dílů a podpory bylo skutečně bojeschopných jen dvanáct z nich.

Ale pokud byly přípravy Britů na Krétě přinejmenším nevýrazné, stejná byla i reakce německých zpravodajských služeb. Zdálo se, jako by každá

* Úsilí Britů o čtení německých depeší zašifrovaných pomocí Enigmy je popsáno v následujících kapitolách.

z poboček jejich signálového zpravodajského aparátu poskytovala jiné informace. Abwehr zakrýval nedostatek jasných informací od svých agentů v Káhiře, Aténách a Turecku tím, že obviňoval B-Dienst a OKW-Chi z toho, že neposkytují dostatek zachycených depeší. Tvrdili, že by nová signálová monitorovací stanice severozápadně od Atén, které velel kapitán Feichtner, měla zachycovat větší část spojeneckého rádiového provozu. Tuto informaci náležitě předali služebním postupem až k Hitlerovi a jeho náčelníku štábu polnímu maršálu Keitelovi s tím, že na ostrově je maximálně 5 000 britských vojáků a že převážná část Kréťanů je rozhodnuta podporovat Němce. Ovšem pravdou byl pravý opak. Na ostrově bylo přibližně 48 000 vojáků z Británie, Řecka a Britského společenství národů a nálada vůči Němcům se u většiny Kréťanů i Řeků, evakuovaných z pevniny, rovnala otevřenému nepřátelství. Kréta byla perfektním příkladem bitvy, v níž měly obě strany relativně jasné a pravdivé informace o záměrech nepřítele, které získaly od dobrých signálových zpravodajských služeb, což ale oba protagonisté dokázali promarnit a takto získanou taktickou výhodu propást.

Ale z krétského debaklu profitovalo oddělení B-Dienst. 26. března byl britský těžký křižník HMS *York* zasažen v zátocě Suda dvěma italskými motorovými čluny, plnými výbušnin, které byly vypuštěny z torpédoborců. Aby se dalo s těmito útočnými plavidly manipulovat, byly dvě staré italské válečné lodě vybaveny speciálními jeřáby. Šest motorových člunů vplulo do zátoky a po dvou zaútočily na tři cíle. Prvním byl HMS *York*, druhým tanker *Pericles* a posledním byla další loď, co zde právě kotvila. Tři z útočících člunů měly díky extrémním teplotním podmínkám různé problémy mechanického rázu nebo lidského faktoru, ale ostatní tři úspěšně dosáhly svých cílů. Dva čluny se 730 librami výbušnin na přídi zasáhly *York* v půli jeho trupu, což vedlo k zaplavení kotelny a jedné ze strojoven. Dva britští námořníci zemřeli. Všichni italští námořníci útok přežili a padli do britského zajetí. Křižník musel najet na mělčinu, aby se nepotopil. Pak použili ponorku, aby dodávala elektrický proud pro ovládání děl křižníků, která sloužila jako protiletdecká obrana, dokud nebyla během leteckého útoku rovněž těžce poškozena a nemusela být odvlčena na opravu. Když byly italské motorové čluny zpozorovány, vzal kapitán křižníku *York* tři výtisky Námořní šifry č. 2, své odčítací tabulky a diapozitivy a opatrně na ně vylil skleněnou láhev kyseliny sírové. Pak přeskočil přes bok lodi a byl vyzvednut na záchranný člun. Týden po zahájení německé invaze z 20. května vstoupili dva potápěči z Kriegsmarine do vraku křižníku

HMS *York* a v kapitánově kajutě našli knihy kódů. Kyselina zapůsobila jen částečně. Knihy byly odeslány letecky do Atén a poté do Berlína. Jeden člen z týmu Wilhelma Tranowa odhadl, že minimálně padesát procent číselných skupin bylo možné rekonstruovat.

Avšak úspěch agentury B-Dienst s šifrovacími knihami ukořistěnými z HMS *York* byl ničím ve srovnání s jedním bravurním kouskem signálových zpravodajských služeb, který provedli Abwehr, OKW-Chi a luštitelé šifer a odposlouchávací služby velení armády.

Již od roku 1935, kdy Mussolini vtáhl Itálii do války s Etiopií, zneužívala třetí říše italských zpravodajských služeb a jejich kryptografického aparátu ve svůj vlastní prospěch. Wilhelm Tranow a jeho lidé pracující v oddělení B-Dienst v dobách jeho počátku používali radiové depeše italských lodí jako vodítka, aby s jejich pomocí prolomili některé části kódů, které používaly lodě Královského námořnictva ve Středomoří a v Rudém moři. Pokud by znali část italských námořních kódů, názvy jejich lodí a jejich pozice, měli by dostatek informací, aby mohli začít luštit zprávy, jež hned poté odesílali Britové, když podávali denní zprávy o pozicích italských lodí do Admirality v Londýně. Italská Servizio Informazioni Militari (SIM) měla jednoho svého příslušníka, co pracoval ve Vatikánu, ve Svaté stolici v Římě. V létě roku 1935 přesvědčila SIM jednoho z italských zaměstnanců, který pracoval v britské diplomatické misi ve Vatikánu, aby vyfotografoval britské knihy kódů.

Na začátku roku 1941 po ad hoc zdvojení svého úsilí, jež doprovázelo invazi do západní Evropy, stále probíhal proces schvalování existence a administrativní struktury signálové zpravodajské služby a kryptografické jednotky pravidelné armády. Jak již bylo řečeno dříve, OKH-GdNA byla zkratkou pro Oberkommando des Heeres/General der Nachrichtenaufklärung, jež bylo před druhou světovou válkou i v jejím průběhu signálovou zpravodajskou agenturou německé pozemní armády – das Heer. V roce 1939 převzalo některé povinnosti od OKW-Chi. Avšak zpočátku, v letech 1940 až 1943, neměla tato jednotka ještě svůj plný a zdlouhavý název, a tak jí říkali Inspektorát 7/VI OKH. To bylo zkráceno na In 7/VI.

Každý pluk pravidelné armády s počtem mužů od 800 do 1 100 měl jednu spojovací rotu, jejíž součástí byla četa pro monitorování a zachytávání zpráv. Brigáda, což byl nadřízený útvar skládající se z více pluků nebo praporů, měla pro sebe celou odposlouchávací rotu. Šest nových signálových

zpravodajských pluků bylo páteří pozemní armády pro monitorování, zachycování a dešifrování zpráv. Všechny dostaly název Kommandeur der Nachrichtenaufklärung, zkráceně KONA. Každý pluk byl přidělen některé armádní skupině: První, druhý a třetí byly přiděleny na východní frontu, čtvrtý na Balkán, pátý na západní frontu ve Francii. Šestý neměl stálé umístění, ale působil po celém Středomoří a jeho různé jednotky byly roztroušené po celém tomto válčišti. Každá rota pro zachycování dálkových rádiových depeší se ve všech útvarech KONA nazývala FAK, což byla zkratka pro Nachrichten-Fernaufklärungs-Kompanie.

V březnu roku 1941 dorazila jedna taková rota do severní Afriky. Za neustálého nebezpečí útoku ze strany spojeneckých ponorek a letadel se přeplavila přes Středozemní moře v jednom zásobovacím konvoji. Kapitán Alfred Seebohm, velící důstojník roty, dorazil až 24. dubna a přivezl s sebou další četu určenou pro zachycování rádiových zpráv, rotu pro rádiové zaměřování a skupinu specialistů na šifry. Byli umístěni v Libyi v Syrtě v půli cesty mezi Tripolisem a Benghází. V jednotce, jejíž název byl 3. rota 56. spojovacího praporu, bylo asi 300 mužů. Teprve později vešla tato jednotka ve známost jako FAK 621 nebo 621. rota, což bylo označení, pod kterým se stala obecně známou po obou stranách frontové linie.

Príslušníci této jednotky již byli nasazeni v Řecku, na Krétě, ve Francii a v Norsku. Byli vybráni ze svých předchozích jednotek na základě různých dovedností a zařazeni do čtyř samostatných skupin. Byli zde operátoři pro zachycování rádiových depeší, jejichž úkolem bylo sedět v nákladních vozech s odposlouchávacím zařízením a prohledávat různé rádiové frekvence. Jakmile zachytili vysílání v morseovce, dejme tomu nějaké roty z britské střelecké brigády, zapsali si skupiny kódů, kterými zpráva začínala, což vedlo k pořízení zprávy v prostém anglickém textu. Pokud by radisté operující u britských lehkých pěšáků odesílali na velitelství svého praporu zprávu o úspěšné hlídce z minulé noci, během níž získali tři německé zajatce, zpráva by začínala volacím znakem velitelství praporu, zašifrovaným pomocí kódu, který používala Osmá armáda. Nějaký čas byl volacím znakem Osmé armády „MXQ“. Těmito písmeny by začínala každá zpráva roty, praporu nebo brigády. Za normálních okolností by byla převedena a finalizována pomocí rešifrovací výplně (nadbytečných znaků), takže to, co by Němci slyšeli v morseovce, by se skládalo z řetězců pěti- či čtyřmístných skupin písmen, ve kterých by byl ukryt vlastní obsah zprávy.

V případě, že by pro daný měsíc byl volací znak 3. praporu britské střelecké brigády GBB, jejich nadřízené brigády SDQ a Osmé armády MXQ, objevily by se znaky GBBSDQMXQ na začátku této zprávy a byly by proložené pomocí krycích znaků dané šifry. Pokud se tedy používal čtyřmístný kód, začátek kódované zprávy by vypadal takto: GFTTU*GBBOIYCMSDQMQAEMXQ*. Tato skupina písmen byla součástí zprávy a pětimístné skupiny sloužily jako kamufláž použitého šifrování.

Na základě znalostí z předchozích zpráv, že Britové používali čtyřmístný kód, dávali němečtí radisté pozor na sekvence čtrnáctimístných „salv“ písmen v morseovce, aby je ihned zaznamenali. Jakmile měli před sebou v poznámkovém bloku řetězec znaků – spolu s pískem, potem, prachem a mouchami – předali věc odborníkovi na jazyky, s nímž pracovali bok po boku ve stejném autě či stanu. Ti věděli, že mají před sebou skupinu písmen, která představovala nějakou zprávu v angličtině, takže zpočátku hledali ty skupiny písmen, co již dříve dokázali identifikovat na základě minulých zpráv, a jiné, v nichž se opakovala často používaná písmena v angličtině – E, T, A – skrytá pod jinými kódovými znaky. Zatímco se pokoušeli tyto skupiny identifikovat, byly zachycené zprávy odeslány nadřízeným na velitelství pluku, odkud je vzápětí přeposlali dálkopisem na inspektorát In 7/VI. Zprávu tedy současně zpracovávaly dvě skupiny. Protože armáda v severní Africe měla do Německa hodně daleko a stejně tak daleko ležely hlavní strategické zahraniční stanice ve Francii nebo v jihovýchodní Evropě, zařazovala pozemní armáda skupiny kryptografů a lingvistů přímo do polních jednotek. Třetí skupinu v signálových odposlouchávacích rotách tvořili vojáci, jejichž úkolem bylo stavět, udržovat a směřovat antény pro rádiové zaměrování, jež fyzicky přijímaly elektronické rádiové signály. Ve čtvrté skupině byli standardní pěšáci, kteří chodili na stráž a měli na starosti vozidla.

Na druhé straně byla pro operátora rádiového odposlechu severní Afrika perfektním pracovním prostředím. Vzduch byl teplý a s výjimkou pouštních bouří poměrně čistý. Bylo zde málo fyzických překážek, jako jsou lesy, hory nebo města. Rádiový signál se pohyboval bez přerušení, protože měl v cestě méně překážek, od kterých by se odrazil, jako v případě odposlouchávací jednotky Luftwaffe Ferdinanda Feichtnera, umístěné na náhorní plošině jihozápadně od Atén. Západní poušť se v mnoha ohledech podobala moři: Nalézt nepřítel bylo z operativního hlediska naprostou nutností. Rozlehlý terén znamenal, že válka byla mobilní, podléhala neustálým změnám a každá jednotka

musela mít radiové spojení. Ale severní Afrika měla také značné nevýhody. Značný počet mužů kapitána Seebohma nikdy necestoval před válkou mimo Evropu. Lidé z Bavorska, Saska a Porúří nikdy nezažili taková vedra ani tak náhlý pokles teploty, ke kterému docházelo v noci. Nepřítelem bylo slunce, písečné mouchy, prach a špína. Jen málo vojáků mělo k dispozici nějaký opalovací krém. Jedna německá společnost vyrábějící před válkou opalovací krémy pro lyžaře dodávala své produkty v omezeném množství a jen určitým jednotkám. Většina německých vojáků se denně potýkala se spáleninami na krku, obličeji a na ruce. Voda byla striktně na přiděl a vojáci se v ní museli také umývat a holit, zatímco všudypřítomný písek způsoboval vyrážky a kožní infekce. Pití znečištěné a často slané vody mělo za následek slabou gastroenteritidu a průjmy. Mnoho z vojáků přišlo občas na to, že špína z písku, která je pokrývala dnem i nocí, je tou nejlepší ochranou před žhnoucím sluncem. Navzdory těmto podmínkám dosahovali v oblasti zachycování rádiových depeší vynikajících výsledků.

Mobilní podstata války přinášela své vlastní paradoxní problémy. Jednotka musela být neustále v pohybu, aby sledovala stále se měnící frontovou linii, ale pracovat a zachycovat radiové depeše za pochodu nebylo možné. Takže pro důstojníky bylo prioritou najít místo, které bylo za prvé blízko frontové linie, za druhé relativně bezpečné a za třetí, umístění muselo umožnit rádiovým anténám „zachytit“ radiový provoz. Radisté pracovali především ve vysokofrekvenčních pásmech a jedním ze způsobů, jak zachycovat zprávy, bylo naslouchat konverzaci či komunikaci v otevřené řeči, což některé jednotky Osmé armády dělaly dost často. Kromě zjišťování toho, co dělá nepřítel, se němečtí zpravodajští důstojníci snažili rozkrýt, kdo byl jejich nepřítelem, a takto vytvořit ORBAT neboli Order of Battle (bojovou sestavu) jednotek, které se před nimi nacházely. Britové zřizovali své radiové sítě do značné míry stejně jako Němci s jednou řídicí stanicí a několika podřízenými stanicemi. Veškerý provoz byl veden centrálně přes řídicí stanici ve tvaru pyramidy, jež se pohybovala vpřed a vzad. Každá stanice měla svůj volací znak, a když radisté, pracující na odposlechu zachytili některou z britských rádiových sítí, museli určit, co je to za síť, kterou naladili, a jaký je její účel. V polovině roku 1941 jim Britové práci značně ulehčovali, když na bezpečnost svých komunikací příliš nedbali a nepoužívali vždy kódová slova. Britský radista se mohl třeba pokusit volat Osmou armádu místo jejího volacího znaku MXQ. To znamenalo, že Němci pochopili význam

kódu MXQ, a Britové tento problém ještě zhoršili, když různá kódová slova neměnili příliš často.

Existovaly ještě další faktory, jež umožnily Seebohmovým vojákům, aby si udělali obrázek o jednotce, kterou měli před sebou. Prvním byl individuální „rukopis“ britských radistů, vysílajících v morseovce, ten byl totiž u každého z nich unikátní. Protože Britové často nedokázali přečetl své radisty do jiných jednotek, bylo tak možné identifikovat každého z nich včetně jeho jednotky, k níž patřil. Volací znak jednotky se mohl změnit, ale charakteristické rysy radistovy morseovky zůstávaly stejné. Němci byli také pečliví, disciplinovaní a trpěliví. Vše, co odposlechli, bylo odesláno k vyhodnocení nadřízeným nebo zpět do týlu, a pokud rota zaujala nějaké postavení, bylo to otázkou dnů, kdy si mohli vytvořit obraz o tom, jaká jednotka působila v pozicích před nimi. Pokud v některých mimořádných případech ukořistili nepřátelskou knihu kódů, umožnilo jim to tyto britské kódy nejen číst, ale také si vybudovat podrobný taktický obraz o nepříteli, kterého měli před sebou, i o jeho výzbroji. Seebohm denně pořizoval situační rádiovou zprávu z různých zdrojů roty, a aby měl jistotu, že jeho zpravodajská činnost dokáže držet krok s Rommelovými jednotkami, jež byly v neustálém pohybu, začlenil ke generálovu velitelství malou styčnou jednotku svých lidí. V půli května slavil Seebohm první úspěch, když si jeho podřízení všimli, že znenadání, během osmačtyřiceti hodin, obsahovaly všechny zprávy britských jednotek, co proti nim stály, stejné kódové slovo. V jeho rotě z toho dedukovali, že se pravděpodobně blíží útok: Jejich rota rádiového zaměřování zjistila poté poblíž Sollumu náhlý a rozsáhlý přesun britských obrněných jednotek a večer dne 14. června roku 1941 zaslechl jeden ze Seebohmových pozorně naslouchajících radistů znovu onen jednoslovný kód. Seebohm informoval Rommela, že téměř určitě hrozí britská ofenzíva a Rommel své síly okamžitě přesunul.

Britská ofenzíva s krycím názvem *Battleaxe* začala následujícího dne. Byl to pokus vytlačit německé a italské síly z Kyrenaiky a prorazit si cestu k obléhané posádce v Tobruku. Německé jednotky zachytily během bitvy mnoho důležitých nezašifrovaných zpráv, ve kterých se britští velitelé dohadovali o přesunech různých jednotek a rovněž si opakovaně stěžovali na nedostatek munice. Němci rovněž ukořistili v počátečních fázích bitvy britskou knihu kódů. Ale ihned poté zavedli Britové rádiový klid, což umožnilo britské 7. obrněné divizi – se značně menší palebnou silou – opustit pozice, aniž by si toho Němci všimli. 11. husarský pluk a 4. jihoafrický pluk obrněných vozů změnilly své

radisty, takže v německých signálových zpravodajských jednotkách si najednou nebyli jisti, které jednotky právě odposlouchávají. Pro Brity znamenala tato operace neúspěch a po ní měl kapitán Seebohm a celá signálová a zpravodajská infrastruktura Rommelovy armády delší pauzu, než jakou si kdy dokázali představit.